

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Afrahat, Mowa XV - O pokarmach czystych i nieczystych
(Demonstratio XV: De distinctione ciborum, PSyr 1, 728-757)

Author: Andrzej Uciecha

Citation style: Uciecha Andrzej. (2018). Afrahat, Mowa XV - O pokarmach czystych i nieczystych (Demonstratio XV: De distinctione ciborum, PSyr 1, 728-757). „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” (Vol. 51, nr 2 (2018), s. 345-360)

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Ks. ANDRZEJ UCIECHA

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

AFRAHAT,

**MOWA XV – O POKARMACH CZYSTYCH I NIECZYSTYCH
(DEMONSTRATIO XV: DE DISTINCTIONE CIBORUM, PSYR I,
728-757)**

*APHRAHAT, ON THE AVOIDANCE OF FOODS (DEMONSTRATIO XV:
DE DISTINCTIONE CIBORUM, PATROLOGIA SYRIACA I, 728-757)*

ABSTRACT:

Redakcja tekstu piętnastej w kolejności Demonstratio *O pokarmach czystych i nieczystych* przypada na lata 343–344. Afrahat ponawia antyjudajistyczne argumenty, za pomocą których podważał wartość rytualizmu praktykowanego przez Naród Wybrany i dowodzi błędnej lektury Starego Testamentu. Źródłem dowodzenia w tej mowie jest autorytet samego Chrystusa, nazwanego tutaj „Święte Usta”. Chrystologicznie sformatowany paradygmat skutecznie neguje sens żydowskiego rytualizmu i możliwość porozumienia z nauczaniem Nowego Przymierza. W wykładzie Afrahata dzielenie pokarmów na czyste i nieczyste stało się bezwartościowe, a motywacją tego nakazu uderza w fundamentalną prawdę o Bogu, Stwórcy wszystkiego. Krytyka *Demonstrationes* koncentruje się na polemice z judaizmem jako wrogiem zewnętrznym, jednak główną osią dowodzenia Persa jest obrona przed wrogiem wewnętrznym. Autor świadomie ujawnia słabość Kościoła konfrontowanego z babilońskim rabinizmem. Obrzezanie, szabaty i reżim żywieniowy wydają się być szczególnie niebezpieczne w oddziaływaniu na tych spośród chrześcijan, którzy dosadnie porównani zostali do ludzi nieświadomych, niedoświadczonych i dziecinnych.

Aphrahat composed his 15th Demonstration *On various foods* (or *On clean and unclean foods*) in the years 343–344. As usual, also in this work, he repeats anti-Judaistic argumentation to undermine the value of the Jewish rituals and to prove the false interpretation of the Old Testament by the Jews. The ultimate source of his arguments is Christ himself whom he calls « the Holy Mouth ». Christological focus effectively denies the Jewish ritualism and any possibility of concordance between the Jewish customs and the New Covenant. According to Aphrahat, the division between clean and unclean foods becomes worthless and the very idea of such a differentiation denies the fundamental truth about God, the Creator of all. *Demonstrationes* criticize Judaism as an external opponent, but the main axis of Aphrahat's polemics concerns an internal enemy. The author deliberately reveals a weakness of the Church confronted with the Rabbinic Judaism in Babilonia. A circumcision, a Shabbat observance and the food customs seem to be especially dangerous for those among Christians who have been compared with the unconscious, inexperienced, and childish men.

Wstęp

Dokładny tytuł mowy *O pokarmach czystych i nieczystych* w wydaniu krytycznym brzmi: *De distinctione ciborum* (ܬܠܬܐ ܕܥܝܢܐ ܕܡܢ ܬܠܬܐ)¹. W kolejności poprzedza ją bardzo obszerny *List synodalny (Demonstratio XIV. Exhortatoria)*². Pierwsze zdanie *O pokarmach...* rozpoczyna się od piętnastej w alfabecie syryjskim litery *semkat* (ܫ): „Wielki zamęt/zamieszanie jest (ܫܡܟܬܐ) w głowach ludzi nieświadomych i nieokrzesanych...”³. Tak jak w pozostałych *Demonstrationes* swój wykład Mędrzec Perski kieruje przede wszystkim do ܠܕܢܐ (synów przymierza). Używając zwrotu ܡܠܟܐ (mój przyjacielu)⁴, autor starał się spersonalizować i ożywić narrację oraz uwiarygodnić swój apologetyczny przekaz⁵. Trudno jednak jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie: czy ten „przyjaciel” (ܡܠܟܐ) był realną postacią, czy też jedynie fikcją literacką? Kogo mógł on reprezentować? Jednorazowo użyte określenia „uczony doktorze” (ܕܡܪܝܬܐ ܕܥܠܡܐ) (744, 15) i „zaślepiony doktorze prawa” (ܕܡܪܝܬܐ ܕܥܠܡܐ ܕܡܪܝܬܐ) (753, 25) w kontekście często powtarzanego zwrotu ܠܕܢܐ pozwalają sądzić, że adwersarz był żydowskim rabinem.

Na wstępie Afrahat szkicuje cel swojego wykładu: „Na ten temat, mój przyjacielu, postaram się przedstawić ci, jak tylko mogę, krótki argument (ܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ), że pokarmy nie dają żadnej korzyści tym, którzy przestrzegają [przepisów] ani żadnej szkody tym, którzy używają ich [pokarmów]”⁶. Rekapitulację tej zapowiedzi w nieco bardziej rozwiniętej krytyce narodu żydowskiego Pers sformułuje na sam koniec *De distinctione ciborum*: „Napisałem ci, mój przyjacielu, te krótkie przestrogi (ܡܠܟܐ ܕܡܠܟܐ), ponieważ naród żydowski wywyższa się, chełpi się i pyszni, uznając za nieczyste i oddzielając [niektóre] pokarmy. Chełpią się w trzech sprawach: obrzezania, praktykowania szabatu, rozróżniania pokarmów, i w innych

¹ Por. *Thesaurus Syriacus*, ed. R. Payne Smith, t. 1, Oxonii 1901, kol. 3304-3305: ܥܝܢܐ, ܡܠܟܐ – „distinctio”, ܫܡܟܬܐ.

² Por. Aphraates, *Demonstratio XIV*, PSyr 1, 573-726, tłum. A. Uciecha, w: *Afrahat, List synodalny (Demonstratio XIV. Exhortatoria)*, PSyr 1, 573-726), SSHT 46 (2013) fasc. 1, s. 18-51.

³ Aphraates, *Demonstratio* 15, 1-2 [*De distinctione ciborum*], PSyr 1, 728, 1-2: „ܫܡܟܬܐ ܕܥܝܢܐ ܕܡܢ ܬܠܬܐ ܕܡܢ ܬܠܬܐ”. Literacką strukturę całego dzieła porządkuje zasada alfabetyzmu. Redakcja tekstu przypada na lata 343–344, por. Aphraates, *Demonstratio* 22, 25 [*De morte et novissimis temporibus*], PSyr 1, 1044, 9-20: „Te dwadzieścia dwie mowy (ܬܠܬܐ ܕܡܢ ܬܠܬܐ) napisałem w kolejności dwudziestu dwóch liter. Dziesięć pierwszych napisałem w roku 648 królestwa Aleksandra, syna Filipa Macedońskiego, jak to napisano w zakończeniu. Dwanaście zaś tych następnych napisałem w roku 655 panowania Greków i Rzymian, to znaczy królestwa Aleksandra, i w roku 35 króla Persji”. Na temat osoby i dzieła Afrahata zob. A. Uciecha, *Afrahat, Mędrzec perski – stan badań*, SSHT 33 (2000), s. 25-40.

⁴ W liczbie mnogiej ܡܠܟܐ („moi przyjaciele”), por. Aphraates, *Demonstratio* 14, 36, PSyr 1, 665, 10, tłum. A. Uciecha, w: *Afrahat, List synodalny (Demonstratio XIV. Exhortatoria)*, PSyr 1, 573-726), SSHT 46 (2013) fasc. 1, s. 39.

⁵ Zadanie ożywienia wykładu pełnią także zwroty „Wiedz zatem” (ܕܡܠܟܐ) (740, 22), „Przyjmij więc argument” (ܡܠܟܐ) (744, 13), „Trzeba, abyś wiedział” (ܕܡܠܟܐ) (745, 26), „I przekonaj się” (ܡܠܟܐ) (748, 21). W hermeneutyce *Demonstrationes* można te zachęty interpretować jako osobowe wezwanie do podjęcia większego wysiłku w odkrywaniu tajemnic Bożego Słowa – „staraj się poznać”, „staraj się zrozumieć”.

⁶ Aphraates, *Demonstratio* 15, 1, PSyr 728, 9-14.

jeszcze. Napisałem ci krótko o tych trzech sprawach i przedstawiłem ci argumenty (ܐܡܪܬܝܟܝܢ), jak tylko mogłem. O pozostałych napiszę ci i przedstawię dowody w miarę możliwości według tego, czego udzieli mi Bóg”⁷. Celem Afrahatowej argumentacji jest zdemaskowanie kłamstwa ukrytego w żydowskich obyczajach i praktykach religijnych. Afrahat ponawia antyjudajstyczne argumenty, za pomocą których podważył wartość rytualizmu praktykowanego przez Naród Wybrany i dowiódł błędnej lektury Starego Testamentu już we wcześniejszych mowach⁸. Dewaloryzacja żydowskiego „*distinctio*” nie ogranicza się zatem tylko do defektu w rozumieniu i praktykowaniu dyscypliny pokarmowej, ale rozciąga się na całość kultu Narodu Wybranego. Krytyka *Demonstrationes* koncentruje się na polemice z judaizmem jako wrogiem zewnętrznym, jednak główną osią dowodzenia Persa jest obrona przed wrogiem wewnętrznym. Afrahat świadomie ujawnia słabość Kościoła konfrontowanego z babilońskim rabinizmem. Obrzezanie, szabat i reżim żywieniowy wydają się być szczególnie niebezpieczne w oddziaływaniu na tych spośród chrześcijan, którzy już w pierwszym zdaniu *De distinctione ciborum* dosadnie porównani zostali do ludzi nieświadomych, niedoświadczonych i zdziecinniałych (ܐܠܡܢܝܢ ܕܝܠܕܝܢ ܕܝܬܝܢ). Prawdopodobnie Mędrzec nie wierzył w sensowność dyskusji z judaizmem⁹, jednak jako przełożony konwentu „synów przymierza” i zatroskany pasterz Kościoła w Persji nie mógł biernie przyglądać się sytuacji poważnego zagrożenia, w jakiej znalazła się tamtejsza wspólnota chrześcijan¹⁰.

Pierwszy etap dowodzenia w *De distinctione ciborum* opiera się na autorytecie samego Chrystusa, nazwanego tutaj „Święte Usta” (ܐܡܪܬܝܟܝܢ) (por. 728, 1–732, 7). Sugestywnych argumentów wyrażonych bez pruderii w komentarzu do Jego słów dostarcza znajomość ludzkiej fizjologii: „A gdy pokarm dotrze na sam dół, w miejsce miłej woni zmienia się i staje się odorem. W miejsce przyjemnego

⁷ Aphraates, *Demonstratio* 15, 9, PSyr 1, 757, 12–23.

⁸ Przykładowo *De monachis*, *De humilitate*, *De sabbato*, por. Aphraates, *Demonstratio* 6 [De monachis], PSyr 1, 240–312, tłum. A. Uciecha, w: Afrahat, *O synach przymierza* (*Demonstratio Sexta. De monachis*, PSyr 1, 240–312), SSHT 44 (2011) fasc. 1, s. 177–197; Aphraates, *Demonstratio* 9 [De humilitate], PSyr 1, 408–441, tłum. A. Uciecha, w: Afrahat, *O pokorze* (*Demonstratio IX. De humilitate*, PSyr 1, 408–441), SSHT 47 (2014) fasc. 2, s. 256–266; Aphraates, *Demonstratio* 13 [De sabbato], PSyr 1, 541–572, tłum. A. Uciecha, w: Afrahat, *O szabacie* (*Demonstratio XIII. De sabbato*, PSyr 1, 541–572), VoxP 36 (2016) t. 66, s. 513–526; M.R. Niehoff, *Circumcision as a Marker of Identity: Philo, Origen and the Rabbis on Gen 17,1–14*, „Jewish Studies Quarterly” 10 (2003) No. 2, s. 89–123; N. Koltun-Fromm, *A Jewish-Christian Conversation in Fourth Century Persian Mesopotamia*, „Journal of Jewish Studies” 47 (1993), s. 45–63.

⁹ Por. A. Uciecha, wstęp, w: Afrahat, *Przeciw Żydom o dziewictwie i świętości* (*Demonstratio XVIII. Adversus Iudeos de virginitate et sanctitate*, PSyr 1, 817–844), VoxP 37 (2017) t. 68, s. 595.

¹⁰ Hipoteza, że Afrahat był biskupem, jest mało prawdopodobna, por. I. Hausherr, *Aphraate* (Afrahat), *Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique* [=DSAM] I, Paris 1937, s. 746–752. Wiele ukrytych informacji na temat trudnych czasów prześladowań chrześcijan w Persji Szapura II zawiera *List synodalny* (*Demonstratio XIV. Exhortatoria*, *Patrologia Syriaca* I, 573–726). W Kościele perskim pojawiły się wtedy także poważne problemy wewnętrzne. Postawa kleru walczącego o stanowiska i kolaborującego z urzędnikami państwowymi budziła zgorszenie wśród wiernych, por. A. Uciecha, *Afrahat, List synodalny* (*Demonstratio XIV. Exhortatoria*, PSyr 1, 573–726), SSHT 46 (2013) fasc. 1, s. 19.

smału i pięknego wyglądu przyjmuje okropną postać, i jest wydalany na zewnątrz w miejscu wypróżnienia” (729, 22-27). Uzupełnieniem w tym wprowadzeniu do sedna problematyki jest teologiczna egzegeza św. Pawła (732, 8–733, 19). Odrzucenie tego chrystologiczno-antropologicznego paradygmatu zamyka żydowskiemu rytualizmowi drogę do jakiegokolwiek porozumienia z nauczaniem Nowego Przymierza. W wykładzie Afrahata wniosek może być tylko jeden: dzielenie pokarmów na czyste i nieczyste stało się bezwartościowe, a motywacja tej praktyki w istocie podważa fundamentalną prawdę o Bogu, Stwórcy wszystkiego. Chrystocentrycznie podbudowana argumentacja jest jednoznaczna, chociaż wydaje się nieco skromna w porównaniu do swoich aplikacji w innych *Demonstrationes*, i to ona stanowi klamrę spinającą całość struktury wykładu¹¹. Warto zaznaczyć, że w *Demonstratio* XIV, które poprzedza *De distinctione ciborum*, prawdziwy pokarm jest tylko jeden: „Wy jesteście pasterzami mężnymi, którzy prowadzą stada na dobre pastwisko. Nasz Pan, Jezus, jest przywódcą pasterzy, światłem w ciemnościach, lampą na świeczniku, rozświecła świat i odpuszcza grzechy. To właśnie On jest piękną perłą, a my jesteśmy tymi kupcami, którzy sprzedają to, co posiadają, aby ją kupić. To On jest tym skarbem w roli: gdy Go znaleźliśmy, ucieszyliśmy się i kupiliśmy Go. To On właśnie jest źródłem życia: a my, spragnieni, tutaj pijemy. To On jest stołem zastawionym w obfitości i sytości, a my, głodni, tutaj możemy się najęść z uciechą”¹². Po ogólnym przedłożeniu „uczeń Świętych Pism” (ܡܠܟܐ ܕܥܠܡܐ ܕܥܠܡܐ) ¹³ przechodzi do gruntownej analizy wybranych tekstów biblijnych. Rozpoczyna od ksiąg Pentateuchu. Z przekazu w nich zawartego wyłania się jasny nakaz Stwórcy dany Adamowi, Noemu, Abrahamowi i ich potomkom, aby korzystali ze wszystkich tych pokarmów, „które nie były wstrętne” (736, 20-21). Wyłączona była przede wszystkim krew, traktowana wyjątkowo nie jako „wstrętne” pożywienie, ale jako siedlisko świętego życia. Boże prawo podziału pokarmów na czyste i nieczyste było karą za odejście Narodu Wybranego od prawdziwego Boga i zwrócenie się ku bożkom egipskim. W swoim komentarzu Afrahat zřęcznie operuje biblijnym materiałem zawartym w poleceniach, jakie najpierw Józef dał swoim braciom przed rozmową z faraonem (736, 26–737, 25), potem wykorzystał Mojżesz jako przywódca Izraelitów w Egipcie (737, 25–740, 21) i jego następca Jozue (740, 22–744, 14). W zrozumieniu właściwego sensu tego nakazu Stwórcy należy uwzględnić historię Samsona, który najpierw skorzystał z miodu znalezionej w szkielecie lwa, a później pokonał Filistynów szczęką osła. I lew, i osioł reprezentują kategorię zwierząt nieczystych. Mędrzec perski podaje także przykład proroka Eliasza, któremu pożywienie przynosiły kruki uznawane w Prawie za nieczyste (744, 15–745, 25).

¹¹ W pierwszym punkcie *De distinctione ciborum* (728, 1–732, 7) Chrystus jako „Święte Usta” Stwórcy świata jest sędzią jednoznacznie rozstrzygającym kwestię czystości pokarmów; drugi raz i ostatni Jego autorytet zostanie przywołany pod koniec mowy (757, 5-11).

¹² PSyr 14, 39 (681, 6-685, 2), SSHT 46 (2013) fasc. 1, s. 42.

¹³ PSyr 22, 26 (1049, 3-4).

Precyzyjna klasyfikacja pokarmów była zatem narzędziem Bożej pedagogii i reakcją na uporczywe powracanie Izraela do praktyk pogańskich. Przestrzeganie dyscypliny pokarmowej miało ścisły związek z przepisami regulującymi składanie ofiar. Nie chodziło o same ofiary, ale o odrzucenie kultu bóstw pogańskich, którego te dary ofiarne były wyrazem (745, 26–748, 20). W dalszym ciągu swej argumentacji Afrahat potwierdza jej słuszność bogatym przekazem proroków, którzy nieustannie wzywali do nawrócenia serca i składania duchowych ofiar (748, 21–753, 24).

Wydania tekstu

Wright W., *The Homilies of Aphraates, the Persian Sage, edited from syriac manuscripts of the fifth and sixth century in the British Museum*, London 1864, s. 306-319 (Ⲱⲁⲣⲏⲁⲧⲏ).

Parisot J., *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, Patrologia Syriaca 1, Paris 1894; 1980², s. 728-758.

Przekłady nowożytne

Ł a c i Ń s k i:

Parisot J., w: *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, Patrologia Syriaca 1, Paris 1894, 1980², s. 727-758.

A n g i e l s k i:

Aphrahat, *Demonstrations*, Revised., vol. 2, 2 vol. Piscataway: Gorgias Press, 2011. English translation by Kuriakose Antony Valavanolickal.

The Demonstrations of Aphrahat the Persian Sage, Piscataway: Gorgias Press, 2010 (Gorgias Eastern Christian Studies 27). English translation by A. Lehto.

F r a n c u s k i:

Aphraate le Sage Persan, *Les Exposés XI-XXIII*, Paris 1989, t. II (Sources Chrétiennes 359). Traduction du Syriaque, introduction et notes par Marie-Joseph Pierre, s. 696-715.

N i e m i e c k i:

Aphrahat, *Unterweisungen XI-XXIII*, Freiburg 1991, Bd. 2 (Fontes Christiani 5/2). Aus dem Syrischen übersetzt und eingeleitet von Peter Bruns, s. 393-405.

Bibliografia

Bruns P., *Aphrahat*, w: *Lexicon für Theologie und Kirche*, Bd. I, Freiburg 1993, kol. 803; Bruns P., *Das Christusbild Aphrahats des Persischen Weisen*, Bonn 1990; Coulter J.R., *Jewish Christian Background of Aphrahat*, University of Denver 2003; Desprez V., *Początki monastycyzmu. Dzieje monastycyzmu chrześcijańskiego do Soboru Efezkiego (431)*, t. 1-2, tłum. J. Dembska, Kraków 1999 (Źródła Monastyczne 21-22); Chavanis J.M., *Les lettres d'Aphrahat, le sage de la Perse, étudiées au point de vue de l'histoire et de la doctrine (Dissertation)*, Lyon–Saint-Etienne

1908; Childers J.W., *Humility Begets Wisdom and Discernment. Character and True Knowledge in Aphrahat*, „*Studia Patristica*” 41 (2006), s. 13-22; Fic A., *Z rozprawy Afraatesa „O dziewictwie i świętości przeciwko Żydom”* (tłum., frg.), „*Szkoła Chrystusowa*” 1 (1930), s. 262-268; Hausherr I., *Aphraate (Afrahat)*, w: *Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique*, t. I, Paris 1937, kol. 746; Higgins M.J., *Aphraates' Dates for Persian Persecution*, „*Byzantinische Zeitschrift*” 44 (1951), s. 265-271; Kessel G.M., Pinggéra K., *A Bibliography of Syriac Ascetic and Mystical Literature*, „*Eastern Christian Studies*” 11, Leuven–Paris–Walpole, MA 2011; Koltun-Fromm N., *A Jewish-Christian Conversation in Fourth-Century Persian Mesopotamia*, „*Journal of Jewish Studies*” 47 (1993), s. 45-63; Lattke M., *Taufe und untertauchen in Aphrahats ܬܚܝܬܐ (tahḥwīyāṭā)*, w: *Ablution, Initiation, and Baptism: Late Antiquity, Early Judaism, and Early Christianity = Waschungen, Initiation und Taufe: Spätantike, Frühes Judentum und Frühes Christentum*, ed. David Hellholm, Tor Vegge, Øyvind Norderval, Christer Hellholm (BZNW 176/I–III [Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche]; Berlin–Boston: De Gruyter, 2011), s. 1115-1138; Lavanant R., *Aphraate (270?-345?)*, *Dictionnaire encyclopédique du christianisme ancien*, t. 1, s. 173-174; Leonhard C., *The Jewish Pesach and the Origins of the Christian Easter: Open Questions in Current Research*, Walter de Gruyter Berlin 2006 (Studia Judaica 35); Lizorkin E., *Aphrahat's Demonstrations: A Conversation with the Jews of Mesopotamia*, Lovanii 2012, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium 642, Subsidia 129; Maude M., „Who were the B'nai Q'yâmâ?”, „*The Journal of Theological Studies*” 36 (1935), s. 13-21; Nedungatt G., *The Authenticity of Aphrahat's Synodal Letter*, „*Orientalia Christiana Periodica*” 46,1 (1980), s. 62-88; Neusner J., Chilton B., *The Intellectual Foundations of Christian and Jewish Discourse. The philosophy of religious argument*, London–New York 1997, s. VIII-XI; Neusner J., *The Jewish-Christian Argument in Fourth-Century Iran. Aphrahat on Circumcision, Sabbath, and Dietary Laws*, „*Journal of Ecumenical Studies*” 7,4 (1970), s. 282-298; tenże, *A History of the Jews in Babylonia. The Sasanian Period*, Leiden 1966–1970 (Studia Post-Biblica 11-12); tenże, *Aphrahat and Judaism. The Christian-Jewish Argument in Fourth-Century Iran*, Leiden 1971 (SPB 19); Ortiz de Urbina I., *Afraate*, w: *Lexicon für Theologie und Kirche*, Bd. I, Freiburg 1957, kol. 687; Parisot J., *Aphraates ou Pharhad*, w: *Dictionnaire de théologie catholique* I/2, Paris 1903, kol. 1457-9; Phenix R.R., *The Sermons on Joseph of Balai of Qenneshrin. Rhetoric and Interpretation in Fifth Century Syriac Literature*, Tübingen 2008 (Studien und Texte zu Antike und Christentum 50); Pierre M.J., *Thèmes de la controverse d'Aphraate avec les tendances judaïsantes de son Église*, w: *Controverses des chrétiens dans l'Iran sassanide (Chrétiens en terre d'Iran II)*, ed. C. Jullien, Cahiers de Studia Iranica 36, Paris 2008, s. 115-128; Rouwhorst G.A.M., *The Date of Easter in the Twelfth Demonstration of Aphraates*, *Studia Patristica* XVII/3, ed. E.A.Livingstone, Peeters, Leuven 1993; tenże, *The Quartodeciman Passover and the Jewish Pesach*, „*Questions Liturgiques*” 77 (1996) 3, 152-173; Simon M., *Verus Israel. Étude sur*

les relations entre chrétiens et juifs dans l'empire romain (135-425), Paris 1948; Snaith J.G., *Aphrahat and the Jews*, w: *Interpreting the Hebrew Bible. Essays in honour of E.I.J. Rosenthal*, Cambridge 1982, s. 235-250; Vööbus A., *Aphrahat*, „Jahrbuch für Antike und Christentum” 1960, Bd. 3, s. 153; Uciecha A., *Wątki polemiczne w pismach Afrahata i świętego Efrema*, w: *Chrześcijaństwo antyczne*, red. J. Drabina (Studia Religiológica 39, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego MCCLXXXIX), Kraków 2006, s. 113-126; tenże, *Ascetyczna nauka w „Mowach” Afrahata*, Katowice 2002 (Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 3); tenże, *Rola i znaczenie „córek przymierza” w Kościele Perskim IV i V wieku*, „Verbum Vitae” 19 (2011), s. 233-246; tenże, *Idea walki w ascezie „synów przymierza” na podstawie Mów Afrahata*, w: *Między sensem a bezsensem ludzkiej egzystencji. Teologiczna odpowiedź na fundamentalne pytania współczesnego człowieka (VIII Kongres Teologów Polskich. Poznań, 13-16 września 2010 r.)*, Poznań 2012, s. 526-535; tenże, *Afrahat. O wierze (Demonstratio Prima. De fide)*, Patrologia Syriaca I, 5-45), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 37,2 (2004), s. 158-170 (tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz); tenże, *Afrahat. O miłości (Demonstratio Secunda. De caritate)*, Patrologia Syriaca I, 48-96), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 39,1 (2006), s. 53-67 (tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz); tenże, *Afrahat. O poście (Demonstratio Tertia. De ieiunio)*, Patrologia Syriaca I, 97-136), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 42,1 (2009), s. 85-96 (tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz); tenże, *Afrahat, O modlitwie (Demonstratio Quarta. De oratione)*, Patrologia Syriaca I, 137-182), tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 43,1 (2010), s. 31-44; tenże, *Afrahat, O wojnach (Demonstratio quinta. De bellis)*, Patrologia Syriaca I, 184-237), tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 43,2 (2010), s. 248-262; tenże, *Afrahat, O synach przymierza (Demonstratio sexta. De monachis)*, Patrologia Syriaca I, 240-312), tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 44,1 (2011), s. 177-197; tenże, *Patriarchat i patriarchowie Seleucji-Ktezyfontu. Z dziejów starożytnego Kościoła w Persji*, „Vox Patrum” 32,58 (2012), s. 49-58; tenże, *Afrahat, O pokutujących (Demonstratio septima. De paenitentibus)*, Patrologia Syriaca I, 313-360), tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 46,1 (2013), s. 5-17; tenże, *Afrahat, List synodalny (Demonstratio XIV. Exhortatoria)*, Patrologia Syriaca I, 573-726), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 46,1 (2013), s. 18-51 (tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz); tenże, *„Walka” Złego z „synami przymierza” na podstawie wybranych Mów Afrahata, perskiego Mędrca*, „Vox Patrum” 33,59 (2013), s. 209-223; tenże, *Wiara w pismach Afrahata*, „Vox Patrum” 34,61 (2014), s. 479-492; tenże, *Afrahat, O ożywieniu umarłych (Demonstratio octava. De resurrectione mortuorum)*, Patrologia Syriaca I, 361-405), „Vox Patrum” 34,61 (2014), s. 503-516 (tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz); tenże, *Afrahat, O pasterzach (Demonstratio X. De pastoribus)*, Patrologia Syriaca I, 444-465),

„Vox Patrum” 34,62 (2014), s. 593-602 (tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz); tenże, *Afrahāt, O pokorze (Demonstratio IX. De humilitate. Patrologia Syriaca I, 408-441)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 47,2 (2014), s. 256-266 (tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz); tenże, *ܬܗܠܘܝܬܗ (tahhwaythā) jako metoda egzegetyczna w pismach Afrahata, perskiego Mędrca, „Biblica et Patristica Thoruniensia” 8,1 (2015), s. 65-80; tenże, „Sen duszy” w pismach Afrahata, „Vox Patrum” 35,63 (2015), s. 217-226; tenże, *Afrahāt, O obrzezaniu (Demonstratio XI. De circumcisione. Patrologia Syriaca I, 467-504)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 48,2 (2015), s. 344-356 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz); tenże, *Afrahāt, O szabacie (Demonstratio XIII. De sabbato. Patrologia Syriaca I, 541-572)*, „Vox Patrum” 36 (2016) t. 66, s. 513-526 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz); tenże, *Afrahāt, O święcie Paschy (Demonstratio XII. De paschate. Patrologia Syriaca I, 505-540)*, SSHT 50 (2017) fasc. 1, s. 5-18 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz); tenże, *Egzegeza biblijna w komentarzach syryjskich Afrahata, Efrema, Iszodada z Merw i Teodora bar Koni. Zarys problematyki, „Vox Patrum” 37 (2017) t. 67, s. 673-688; tenże, Afrahāt, Przeciw Żydom o dziewictwie i świętości (Demonstratio XVIII: Adversus Iudaeos de virginitate et sanctitate, Patrologia Syriaca I, 817-844)*, „Vox Patrum” 37 (2017) t. 68, s. 593-604 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz); tenże, *Afrahāt, O śmierci i czasach ostatecznych (Demonstratio XXII: De morte et novissimis temporibus, Patrologia Syriaca I, 992-1049)*, „Vox Patrum” 38 (2018) t. 69, s. 797-815.*

Przekład¹⁴

1 (728, 1–732, 7)¹⁵. Wielki zamęt/zamieszanie jest w głowach ludzi nieświadomych i niedoświadczonych (ܬܠܘܡܐ ܕܝܬܐ ܕܝܬܐ)¹⁶ w kwestii tego, co wchodzi do ust i nie może uczynić człowieka nieczystym (por. Mt 15,11). Ci, którzy nie pojmują tego¹⁷, mówią tak: Bóg wyjaśnił (ܐܬܝܠܝܢ)¹⁸ swemu słudze Mojżeszowi i oddzielił (ܐܬܝܠܝܢ) pokarmy nieczyste od czystych. Wskazał Mojżeszowi te, które można było jeść i te,

¹⁴ Przekładu dokonano z języka syryjskiego na podstawie wydania krytycznego J. Parisot: *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, PSyr 1, Paris 1894, 1980², s. 728-757.

¹⁵ Przyjęte oznaczenie dostosowane zostało do wydania Parisota, w którym pierwsza cyfra wskazuje na numer *Mowy*, druga – podział na rozdziały w tłumaczeniu łacińskim, w nawiasach okrągłych podano kolejno numery kolumn i wierszy tekstu syryjskiego.

¹⁶ W *Demonstratio* 22, 2, PSyr 1, 993, 4-5, Afrahāt, *O śmierci i czasach ostatecznych (Demonstratio XXII: De morte et novissimis temporibus, PSyr 1, 992-1049)*, VoxP 38 (2018) t. 69, s. 803-804, Afrahāt opisuje człowieka niewykształconego i intelektualnie ograniczonego jako człowieka „mniejszej wiedzy” (ܕܝܬܐ ܕܝܬܐ), por. *Thesaurus Syriacus*, ed. R. Payne Smith, t. 1, Oxonii 1879, kol. 1559-1560: ܬܠܘܡܐ – γνῶσις; ܬܠܘܡܐ ܕܝܬܐ (pl.) – „viri eruditi”, ܬܠܘܡܐ ܕܝܬܐ – „ignorantia”.

¹⁷ Niezrozumienie albo błędne ujęcie tematu czystości pokarmów Afrahāt nazywa dosłownie chorobą, słabością, bezsilnością, zmartwieniem: por. *Thesaurus Syriacus*, ed. R. Payne Smith, t. 1, Oxonii 1879, kol. 1811: ܬܠܘܡܐ – „elanguit”, „infirmus factus est”, „doluit”, αἰσθεῖν, por. 2Kor 11,29; od podstawowej formy czasownika *pa’el* ܬܠܐ pochodzi przymiotnik ܬܠܐ – „aeger”, „aegrotus”, „infirmus” oraz wyrażenie ܬܠܐ ܬܠܐ – „heterodoxus”, por. tamże, 1812.

¹⁸ Na temat pojęcia ܬܠܐ ܬܠܐ por. A. Uciecha, *(tahwaythā) jako metoda egzegetyczna w pismach Afrahata, perskiego Mędrca*, BPTH 8 (2015) t. 1, s. 65-80.

które należało uznać za nieczyste. I przestrzegł go co do zwierząt, ptaków i morskich ryb według ich gatunków (por. Kpł 11,11-47). Na ten temat, mój przyjacielu, postaram się przedstawić ci, jak tylko mogę, krótki argument (ملاحه محله), że pokarmy nie dają żadnej korzyści tym, którzy przestrzegają [przepisów] ani żadnej szkody tym, którzy używają ich [pokarmów]. Święte Usta (فاهه فاهه) bowiem świadczą: „Nie to, co wchodzi do człowieka, czyni go nieczystym, ale to, co z człowieka wychodzi, to czyni go nieczystym” (Mt 15,11). To powiedział nasz Zbawiciel, odpierając argumenty faryzeuszów i saduceuszów, którzy chełpili się chrztem (فاهه فاهه)¹⁹, oczyszczeniem, obmywaniem rąk i wyborem pokarmów. Oskarżył ich więc i powiedział: „Faryzeusze ślepi, dlaczego obmywacie zewnątrz kubka i misy, a wewnątrz zaś pełne jest nieprawości i rozboju? Podobni jesteście do grobów, które z zewnątrz pobielone wyglądają pięknie, a wewnątrz pełne są kości trupów i wszelkiej nieczystości” (Mt 23,25-27). Wy tłumaczył im i wyjaśnił (فاهه فاهه), że bezużyteczne są ich chrzty (فاهه فاهه) i oczyszczenia, mówiąc: „To w sercu są złe myśli i to te złe myśli, które są w sercu, czynią człowieka nieczystym, nie zaś pokarmy. Pokarmy bowiem idą do żołądka i stamtąd są wydalone na zewnątrz w miejscu wypróżnienia. Nie one zatem czynią człowieka nieczystym” (Mt 15,17-20). Jeśli więc człowiek spożywa wszystkie te potrawy pyszne i smaczne dla podniebienia, dla zapachu, dla

¹⁹ Aphraates, *Demonstratio* 15, 1, PSyr 1, 728, 19. Gdy Afrahat używa terminu ܡܕܢܚܐ w konstrukcji z wyrażeniem ܬܝܪܐ, zwykle wskazuje na sakrament chrztu, samo zaś pojęcie ܡܕܢܚܐ w zależności od kontekstu ma sens albo sakramentalny, albo rytualny w znaczeniu oczyszczenia, obmycia: por. Aphraates, *Demonstratio* 1, 17, PSyr 1, 41, 2-3, *Afrahat. O wierze (Demonstratio Prima. De fide)*. PSyr 1, 5-45), SSHT 37 (2004) fasc. 2, s. 169: „Gdy Pan przekazał swoim uczniom sakrament chrztu (ܡܕܢܚܐ ܬܝܪܐ)”; Aphraates, *Demonstratio* 1, 19, PSyr 1, 44, 20, *Afrahat, O wierze...*, s. 169: „...aby wierzył w sakrament chrztu (ܬܝܪܐ ܡܕܢܚܐ)”; por. Aphraates, *Demonstratio* 4, 6, PSyr 1, 148, 26, *Afrahat, O modlitwie (Demonstratio Quarta. De oratione)*. PSyr 1, 137-182), SSHT 43 (2010) fasc. 1, s. 37; por. Aphraates, *Demonstratio* 4, 19, PSyr 1, 181, 16-18, *Afrahat, O modlitwie (Demonstratio Quarta. De oratione)*. PSyr 1, 137-182), SSHT 43 (2010) fasc. 1, s. 44; Aphraates, *Demonstratio* 4, 19, PSyr 1, 181, 12, *Afrahat, O modlitwie...*, s. 44; Aphraates, *Demonstratio* 5, 22, PSyr 1, 228, 9-10, *Afrahat, O wojnach (Demonstratio Quinta. De bellis)*. PSyr 1, 184-237), SSHT 43 (2010) fasc. 2, s. 259: „(...) wydrążyłem jej tłocznice: chrzest kapłanów (ܡܕܢܚܐ ܕܡܢܚܐ)”; Aphraates, *Demonstratio* 6, 13, PSyr 1, 289, 12, *Afrahat, O synach przymierza (Demonstratio Sexta. De monachis)*. PSyr 1, 240-312), SSHT 44 (2011) fasc. 1, s. 192: „(...) a Jan odsłonił chrzest” (ܡܕܢܚܐ ܕܝܗܐܢܐ ܕܥܝܢܐ ܕܡܢܚܐ); Aphraates, *Demonstratio* 6, 14, PSyr 1, 292, 24, *Afrahat, O synach przymierza...*, s. 192; Aphraates, *Demonstratio* 6, 14, PSyr 1, 293, 9, *Afrahat, O synach przymierza...*, s. 193; Aphraates, *Demonstratio* 6, 14, PSyr 1, 296, 2, *Afrahat, O synach przymierza...*, s. 193; Aphraates, *Demonstratio* 6, 17, PSyr 1, 301, 9, *Afrahat, O synach przymierza...*, s. 194; Aphraates, *Demonstratio* 7, 19, PSyr 1, 344, 24, *Afrahat, O pokutujących (Demonstratio Septima. De paenitentibus)*. PSyr 1, 313-360), SSHT 46 (2013) fasc. 1, s. 14: „typ chrztu-obmycia”; Aphraates, *Demonstratio* 7, 20, PSyr 1, 345, 8, *Afrahat, O pokutujących...*, s. 14: „Boże przymierze przed chrztem-obmyciem”; Aphraates, *Demonstratio* 7, 21, PSyr 1, 348, 2-3, *Afrahat, O pokutujących...*, s. 14: „(...) do wód chrztu-obmycia”; należy wyjaśnić, że w *Mowie o pokutujących* Afrahat najprawdopodobniej opisywał obrzęd rytualnego obmycia, wyraźnie odróżniając go od kąpieli chrzcielnej, por. tamże, s. 6; Aphraates, *Demonstratio* 11, 11.12, PSyr 1,501,10.15, *Afrahat, O obrzezaniu (Demonstratio XI. De circumcisione)*. PSyr 1, 467-504), SSHT 48 (2015) fasc. 2, s. 355: „chrzest na odpuszczenie grzechów”; tamże, s. 355: „zostały zanurzone w chrzcie”; Aphraates, *Demonstratio* 12, 9.10, PSyr 1, 528, 12.25.27, *Afrahat, O święcie Paschy (Demonstratio XII. De paschate)*. PSyr 1, 505-540), SSHT 50 (2017) fasc. 1, s. 26; Aphraates, *Demonstratio* 12, 10, PSyr 1, 529, 2.3.5.7.9.16, tamże, s. 26; Aphraates, *Demonstratio* 12, 13, PSyr 1, 537, 13, tamże, 27; Aphraates, *Demonstratio* 23, 60, PSyr 2, 124, 13; Aphraates, *Demonstratio* 23, 63, PSyr 2, 133, 7.

wzroku, dla smaku, to jedynie jego podniebienie odczuwa delikatny smak. Stamtąd żołądek je przyjmuje i rozdziela ich energie wszystkim stawom i członkom ciała. A gdy pokarm dotrze na sam dół, w miejsce miłej woni zmienia się i staje się odorem. W miejsce przyjemnego smaku i pięknego wyglądu przyjmuje okropną postać, i jest wydalany na zewnątrz w miejscu wypróżnienia. I tak jeśli ktoś spożywa ciemny chleb (ܠܚܝܡ ܥܠܡܝܐ)²⁰, który nie ma ani pięknego wyglądu, ani przyjemnego smaku, ani atrakcyjnego zapachu, podobnie przechodzi przez człowieka, i daje swoją energię wszystkim stawom i członkom, a stamtąd jest wydalany na zewnątrz w miejscu wypróżnienia. Dzieje się i tak, że wykwinny pokarm zmienia się [i daje] w silniejszy fetor niż ten [pokarm], który nie jest ani pyszny, ani smaczny. I w tym nie ma ani grzechu, ani sprawiedliwości.

2 (732, 8–733, 19). Również czcigodny Apostoł odpiera argumenty (ܐܬܬܐ ܡܥܡܐ) tych, którzy pysznili się z powodu pokarmów. Tym, którzy chęłpili się mniemaniem (ܠܠܝܒܐ), że odrzucają i dzielą pokarmy, rzekł: To przecież nie pokarmy stawiają nas w obecności Boga. I jeśli je spożywamy, to niczego nie zyskamy, a jeśli ich nie jemy, to niczego nie tracimy (por. 1Kor 8,8). Otóż jeśli ktoś spożywa wszystkie potrawy i dania i korzysta ze stworzenia Bożego we właściwy sposób, bez nadużycia, przyjmując ten dar z wiarą, nie popełnia grzechu ani nie błądzi. I nawet jeśli będzie się karmił prochem jak wąż, i przejdzie weń trucizna tego węża, to nie da mu to żadnej korzyści ani niczego nie zyska. Wszystkie stworzenia Boże są przecież dobre i nie ma w nich niczego, co należałoby odrzucić; są uświęcone Słowem Bożym i modlitwą (por. 1Tm 4,4-5). To zaś, mój przyjacielu, co rzekł Apostoł, powiedział przeciwko synom swego narodu, gdy poznał ich przekonanie, że zaciągają nieczystość przez pokarmy ludów. Otóż synowie Izraela w żaden sposób nie spożywają żadnego pokarmu ludów i nie piją żadnego wina, które tłoczą ludy, ponieważ ludy pogańskie na wszystkich ich tłoczniach i dolinach składają ofiary i wywołują imiona ich bóstw. Dlatego więc synowie Izraela nie spożywają ich pokarmów i to właśnie jest „chore sumienie” (ܠܠܡܝܢܐ ܠܠܚܝܡܐ) (por. 1Kor 8,7). Apostoł odpiera argumenty (ܐܬܬܐ ܡܥܡܐ) tych, którzy w takim przekonaniu (ܠܠܝܒܐ) trwali, i mówi: „Wszelki pokarm jest uświęcony Słowem Bożym i modlitwą” (1Tm 4,5). Jeśli zatem ktoś pragnie używać stworzeń Bożych, zanim się nimi nasyci, niech wspomni i wychwala, błogosławi i uwielbia imię Stwórcy stworzeń, i niech się modli. Zostaną one uświęcone, a moc złego odejdzie z nich. Apostoł dodaje: Jeśli jakiś poganin zaprosi was na ucztę, a wy zgodzicie się przyjść, jedzcie, co przed wami postawią, z [spokojnym] sumieniem (ܠܠܡܝܢܐ) (por. 1Kor 10,27).

3 (733, 20–740, 21). Mój przyjacielu, postaram się, jak tylko mogę, przybliżyć ci (ܠܠܝܒܐ) te sprawy. Święty, nasz Bóg, rozróżnił pokarmy synom Izraela nie, aby posiedli jakąś sprawiedliwość, ale z powodu ich obżarstwa (ܠܠܝܒܐ) i żądzy (ܠܠܝܒܐ), aby w ten sposób [podział na pokarmy czyste i nieczyste] zostali powstrzymani od bałwochwalstwa i grzechów, które oni popełniali w Egipcie. Gdy bowiem najpierw stworzył [Bóg] człowieka, rozkazał Adamowi i jego potomstwu, Noemu i jego potomkom: Oto Ja dałem wam zwierzęta, ptactwo i wszelkie ciało. Wylej krew na ziemię i jedz, i uważajcie je jako warzywa (por. Rdz 1,29-30; 9,3-4). Ale krwi nie

²⁰ Por. *Thesaurus Syriacus*, ed. R. Payne Smith, t. 2, Oxonii 1901, kol. 4118: ܠܠܡܝܢܐ ܠܠܚܝܡܐ – „panis non consecratus”.

będziecie spożywać, lecz wylejcie ją na ziemię jak wodę; krew jest bowiem duszą (por. Kpł 17,13-14; Pwt 12,16.23-24). Oto, co Bóg nakazał dawnym pokoleniom, ale pokarmów jednak nie podzielili. Gdyby zatem był jakiś grzech lub przekroczenie prawa w tych pokarmach, od samego początku rozróżniłby On dla Adama i Noego pokarmy nieczyste i czyste, gdy ich zachował, mówiąc: Jednak krwi nie będziecie spożywać, ale zabij i jedz wszelkie ciało, i uważajcie je jako warzywa (por. Pwt 12,16; Rdz 9,3-4). Bóg nakazał także Abrahamowi i jego potomstwu, aby nie używać nieczystych. Wiemy jednak, że wszyscy prawi i sprawiedliwi w dawnych pokoleniach aż do Mojżesza, który podzielił pokarmy dla Izraela, wszystkie więc te pokolenia bez grzechu spożywały wszystkie te pokarmy, które nie były wstrętne²¹. Nakazał synom Izraela i podzielił pokarmy dla nich, ponieważ synowie Izraela zwrócili się ku bożkom egipskim (עֲבוֹדַת עֲרֻמִּים), a odwrócili się od Boga ich ojców. Otóż Egipcjanie czcili woły i cielce. Przedstawię ci na to dowód (אֵינִי מְבַרֵּךְ). Gdy bracia Józefa przybyli do niego, on rozkazał swojemu zarządcy przygotować dla nich posiłek. Gdy zasiedli do stołu, jest napisane: „Podano więc jemu osobno, jego braciom osobno i Egipcjanom – którzy z nim jadal – również osobno. Egipcjanie bowiem nie mogli jeść razem z Hebrajczykami, gdyż było to dla nich nieczystością (עֲבוֹדַת עֲרֻמִּים)” (Rdz 43,32). W dawnych czasach, zanim weszli do Egiptu, synowie Izraela spożywali wszelkie mięso. Egipcjanie zaś nie jedli mięsa baranów i wołów, które były ich bożkami. Otóż gdy Jakub przybył (יָבֹקֵד) do Egiptu, Józef zabrał pięciu swoich braci (por. Rdz 47,2). Zaprowadził ich przed faraona i polecił im: Gdy faraon was zapyta i wam powie: Jakie jest wasze zajęcie? Powiecie mu: Twój słudzy są pasterzami owiec. Jesteśmy nadzorcami trzód, my i nasi ojcowie (por. Rdz 47,3). Gdy tak mu odpowiecie, on uhonoruje was jako pasterzy bóstw egipskich i podaruje wam dobre pastwiska w ziemi Goszen (por. 46,33-34). I oddali was, aby nikomu z was nie oferował zatrudnienia do swoich prac, jak to jest napisane: „Egipcjanie oddalą wszystkich pasterzy owiec” (por. Rdz 46,34)²². Napisano też, gdy Mojżesz mówił do faraona: Pójdziemy na pustynię złożyć ofiarę Panu, Bogu naszemu (Wj 8,24), faraon mu rzekł: Oddajcie cześć Panu, Bogu waszemu, [ale] w kraju Egiptu. Mojżesz mu odpowiedział: Nie wypada postępować w ten sposób. Jeśli bowiem ofiarujemy zwierzęta Egipcjan na ich oczach, ukamienują nas (por. Wj 8,21-22). Napisano jeszcze: „Nawet nad bogami Egipcjan Pan dokonał sądu” (Lb 33,4), „gradem i zarazą poraził owce i bydło” (Wj 9,3). Otóż Egipcjanie posiadali trzody owiec i bydła na swój użytek/dla wygody, lecz ich mięsa nigdy nie spożywali, gdyż oddawali im cześć. Istotnie jeszcze dzisiaj pożywieniem Egipcjan jest mięso wieprzowe i są ryby, których jest obfitość w ich kraju, o czym mówili synowie Izraela, gdy żądali pokarmu: „Wspominamy ryby, któreśmy darmo jedli w Egipcie, zapach cebuli i czosnku, pory, ogórków i melonów” (Lb 11,5). Synowie Izraela postępowali więc według zwyczajów Egipcjan, spożywali ich potrawy i czcili ich bogów.

4 (740, 22–744, 14). Wiedz zatem, że oni służyli bożkom pogańskim w Egipcie i czcili ich bogów. Otóż gdy nadeszła chwila jego śmierci, Jozue, syn Nuna, zwołał

²¹ Syr. *ܐܝܢܐ ܠܐ ܬܝܬܝܬܝܬ* Parisot tłumaczy: „quos anima non fastidit” (PSyr 1,735).

²² Egipcjanie gardzili pasterzami owiec. Komentarz Afrahata jest niejasny, ale całkowicie odzwierciedla zawziętość i sprzeczności w biblijnym przekazie polecenia, jakie Józef dał swoim braciom przed rozmową z faraonem, por. Rdz 46,31-34 i 47,1-3.

synów Izraela i tak im powiedział: Rozstrzygnijcie dziś, komu chcecie służyć, czy bogom, którym służyli wasi przodkowie: Terach, ojciec Abrahama i ojciec Nachora po drugiej stronie Rzeki, czy też służyć bóstwom, którym służyliście w ziemi egipskiej? Ja sam i synowie mego domu czcić będziemy Pana, Boga (por. Joz 24,15). I dodał ostrzeżenie: Rozstrzygnijcie dzisiaj, komu chcecie służyć. I odpowiedzieli mu: czcić będziemy Pana i jemu chcemy służyć, ponieważ On jest naszym bogiem. On im rzekł: Czy jednak rzeczywiście będziecie chcieli służyć Panu? Oni odpowiedzieli: Chcemy! On zaś im powiedział: Wobec samych siebie jesteście świadkami, że wybraliście Pana, aby Mu służyć. A oni odparli: Jesteśmy świadkami (por. Joz 24,18-22). Aby się upewnić w tym, że oni czcili owce i bydło w Egipcie, zauważ, że gdy Mojżesz spóźnił się [z zejściem] z góry, oni odwrócili się od Pana i oddawali cześć bożkom.

A jako przedmiotu czci nie sporządzili sobie byle jakiej podobizny, lecz figurę cielca, którego mieli zwyczaj czcić w kraju egipskim. I miotali się, i ucztowali wobec cielca, którego sporządzili (Wj 32,1-6). Tak samo Jeroboam, aby ich zwieść, sporządził im cielca, aby go czcili, jak czcili w Egipcie (por. 1Krl 12,28-33). Gdy Święty zobaczył, że oni nie oczyścili się jeszcze z kwasu Egipcjan i ciągle praktykowali ten pogański zwyczaj, rozkazał Mojżeszowi podzielić ich pokarmy. Uznał on za nieczyste te [pokarmy], które oni spożywali jako czyste w ziemi egipskiej. I pozwolił im karmić się tymi [zwierzętami], które oni czcili w Egipcie i [tam] nie wolno im było ich spożywać. Z powodu ich zgubnego przyzwyczajenia On im nawet nakazał składać sobie w ofierze to, co oni [dawniej] czcili. I w ten sposób, że nawet gdy oni nie chcieli spożywać mięsa owiec i bydła, musieli się nim karmić w ich ofiarach. Zauważ, że gdy On wyznaczył im wiele zwierząt czystych, nie nakazał im składać ofiar z nich wszystkich, lecz jedynie z owiec i bydła (por. Joz 1,2). Przyjmij więc argument (عذركم), mój przyjacielu, że na próżno Izrael chełpi się podziałem pokarmów.

5 (744, 15–745, 25). Powiedz mi więc, uczony doktorze, nauczycielu ludu: gdyby dla Izraela obrzydliwością było ofiarować to i korzystać z tego, co Prawo uważa za nieczyste, jak mogłoby się stać, że Samson, nazirejczyk i bohater Izraela, wziął miód ze zwierzęcia nieczystego, ze szkieletu lwa, spożywał go [miód], a on spływał mu po rękach (por. Sdz 14,8-9)? Nie było w tym winy ani grzechu, ani nie zapisano, że on stał się przez to nieczysty. Ponadto: gdy on zwyciężył szczęką osła (فكك العنبر) i ułożył w stos mnóstwo Filistynów, odczuł pragnienie i modlił się do Boga, mówiąc: „Panie, Boże, to Ty dokonałeś tego wielkiego zwycięstwa ręką swego sługi, teraz zaś ja umieram z pragnienia” (Sdz 15,18). Bóg wysłuchał modlitwy Samsona i sprawił, że wytrysnęła woda ze szczęki osła. [Samson] napił się i ugasił swoje pragnienie (por. Sdz 15,15-19). Zatem jeśli byłaby jakaś nieczystość i przestępstwo w szczęce osła, który zgodnie z Prawem jest uważany za nieczysty, to jak [Bóg] dla swego nazirejczyka wyprowadził z tej szczęki wodę, aby się napił? Jeśli byłoby to coś nieczystego, to musiałby [Bóg] wyprowadzić wodę ze skały, jak sprawił, że wytrysnęła woda dla synów Izraela na pustyni ze skały (por. Wj 17,6; Lb 20,11), tak jak z ziemi, gdy wyprowadził wodę dla Hagar, aby mógł się napić Izmael (por. Rdz 21,19). Jeśli wśród pokarmów jest jakiś nieczysty, to wśród ptactwa nie ma nic bardziej nieczystego i wstrętnego niż kruki, które przynosiły chleb i mięso Eliaszowi, świętemu prorokowi, gdy zamieszkał nad potokiem Karit

(1Krl 17,6). A skąd to kruki przynosiły Eliaszkowi pożywienie, jeśli nie z Jerozolimy? Kapłani odkładali mu stosowną część, która im się należała, i oni przekazywali ją z wiarą krukowi. Te zaś ją przyjmowały i odnosiły Eliaszkowi zgodnie z nakazem Najwyższego, jego Boga. Potrawy Eliasza były czyste, chociaż on je przyjmował z dziobu (دابة) kruków, które Prawo uznaje za nieczyste.

6 (745, 26–748, 20). Trzeba, abyś wiedział, mój przyjacielu, że to było w reakcji, aby oni już nie oddawali czci cielcom, egipskim bożkom. Dlatego On rozróżnił pokarmy i nakazał im składać ofiary (ذبيحة) z tego, przed czym drżeli w ziemi egipskiej. Bogu przecież nie brak darów ofiarnych (ذبيحة) ani ofiar (ذبيحة)²³. Należało ich powstrzymać za pomocą ofiar, aby nie czcili bogów tych ludów, do których oni mieli wejść, i aby oni nie wiązali się z tymi [ludami], tak jak oni oddawali cześć bóstwom Egiptu, gdy oni tam weszli i gdy się z nimi mieszczyli²⁴. W tym celu

²³ Parisot używa zamiennie pojęć „oblatio” i „sacrificium”, por. Parisot, 747.

²⁴ W komentarzach do Rdz 6,1-4 w starożytnej tradycji chrześcijańskiej identyfikowano synów Bożych z synami Seta, zaś córki ludzkie – z potomstwem Kaina. Zmieszanie tych dwóch linii genealogicznych było uważane za grzech w pochodzeniu i przyczynę zepsucia stanu małżeńskiego. Afrahat wpisuje się w ten egzegetyczny nurt, por. Aphraatis, *Demonstratio XIII: De sabbato* 5, PSyr 1, 549, 6-552, 6, VoxP 36 (2016) t. 66, s. 521: Oto bowiem tak Bóg rzekł do Noego: „Zobaczyłem, że jesteś sprawiedliwy i uczciwy wśród tego pokolenia” (Rdz 7,1). To nie przez zachowywanie szabatu został on usprawiedliwiony, ale dzięki uczciwości wśród pokolenia zepsutego, jak wynika z dosłownego znaczenia słowa; nie zapisano też, że on uczestniczył w życiu świata. Noe miał 500 lat (por. Rdz 5,32), gdy Bóg rozmawiał z nim i mu powiedział: „Zobaczyłem, że jesteś sprawiedliwy i uczciwy wśród tego pokolenia” (Rdz 7,1). Ta uczciwość tak oto została nam ukazana: Gdy zobaczył on, że pokolenie Seta zmieszało się z domem Kaina, który został przeklęty (por. Rdz 6,1-4), postanowił nie żenić się ani płodzić dzieci, aby one nie mieszały się i nie zostały przeklęte z domem Kaina, potomstwem przeklętym. Bóg, widząc, że [Noe] był czystego i uczciwego serca, zapragnął, aby przez niego dokonało się odnowienie świata, który [Bóg] postanowił zniszczyć z powodu nieprawości. I rozmawiał [Bóg] z [Noem], gdy ten miał 500 lat, mówiąc: „Zobaczyłem, że jesteś uczciwy wobec mnie wśród tego pokolenia” (Rdz 7,1). Nie miał [Noe] synów, ponieważ, jak nam przekazano, nie ożenił się w ciągu tego czasu, aż do tej chwili, gdy Bóg rozmawiał z nim i powiedział mu: „Zobaczyłem, że jesteś uczciwy wobec mnie wśród tego pokolenia. Teraz zaś zbuduj sobie arkę z drzewa, aby się w niej schronić” (Rdz 7,1; por. 6,14); *Demonstratio XIV*: PSyr 1, 724, 24-725, 8, Afrahat *List Synodalny (Demonstratio XIV. 14,50 Exhortatoria)* SSHT 46 (2013) 1, s. 51: „Ten list został napisany w miesiącu Szabat roku 655 królestwa Aleksandra, syna Filipa, Macedończyka, i w roku 35 Szapura, króla Persji. W dobrej pamięci niech pozostanie ten, który się trudził go napisać, oraz ten także, który słucha i pozwala się przekonać w dobrych obietnicach, a umiłował pokój i nie roznieca kłótni. Synowie kłótni bowiem są nazwami synami Kaina, a synowie pokoju to bracia Chrystusa i synowie Ojca, który jest w niebie, i to oni posiadają królestwo”; *Demonstratio XVIII: Adversus Iudaeos de virginitate et sanctitate* 9, PSyr 1, 837, 14-19, *Przeciw Żydom o dziewictwie i świętości*, VoxP 37 (2017) t. 68, s. 602-603: Gdy Adam był dziewicą, był umiłowany i znalazł upodobanie [u Boga]; pozwolił się zwieść i przekroczył przykazanie po tym, gdy narodziła się Ewa. Gdy synowie Seta żyli w dziewictwie, byli wspaniali; zostali zalani przez wody potopu po tym, gdy wymieszała się z córkami Kaina (por. Rdz 6,1-4); *Demonstratio XVIII: Adversus Iudaeos de virginitate et sanctitate* 2, PSyr 1, 821, 2-18, VoxP 37 (2017) t. 68, s. 599: „Powiedz mi więc, nauczycielu Izraela: jaki był pożytek z błogosławieństwa Adama? Zepsuli się na swoich ścieżkach i zostali wytraceni w wodach potopu. Zniszczyli małżeństwo w zdolności rozmnażania i zostali potępieni, i wygasło błogosławieństwo przez grzechy ich nieprawości. Wtedy Noe z niewielką ilością [ludzi] zbudował ołtarz i udobruchał miłosierdzie Świętego (Rdz 8,20). Noe był lepszy ze swoją nieliczną grupą niż całe to przewrotne pokolenie, i przez [lub: z] niego został ustanowiony drugi świat. I on otrzymał błogosławieństwo, aby rozmnażać swoje potomstwo i zaludnić świat, i rozmnożyć synów Adama (por. Rdz 9,1.7). Gdy zaś oni się rozmnażali i gdy się

On ich zobowiązał i zmusił do składania ich ofiar i darów ze zwierząt przed swoim ołtarzem. On ich mocno ostrzegał, a jednak oni odeszli od Niego, aby oddawać cześć i służyć bogom ludów. Oni sprzeniewierzyli swoje drogi, jak to im powiedział Mojżesz: „Wiem, że po mojej śmierci na pewno sprzeniewierzycie się i odstąpicie od drogi, którą wam przykazałem. Dlatego osiągnięcie was wielkie nieszczęście na koniec dni” (Pwt 31,29).

7 (748, 21–753, 24). I przekonaj się, że Bogu niepotrzebne były żadne ofiary (דָּבָר), dary ofiarne (מִנְחָה)²⁵, całopalenia i kadzidła, ale były one [potrzebne], aby ich powstrzymać. Gdy oni zwrócili się ku sobie i przez dary, które On im ofiarował, zaczęli oddawać cześć bożkom, On rzekł im przez proroka: Na nic mi mnóstwo waszych ofiar – mówi Pan (por. Iz 1,11); i powiedział im: Wstrętna mi jest woń [waszych] ofiar. Brzydzą się waszymi świętami nowiu i obchodami (por. Iz 1,13-14). Także Dawid powiedział: Nie będę jadł mięsa cielców (בְּשָׂרִי בָּעִזִּים) ani pił krwi kozłów (בְּדָמִי בְּכִזְוִי). Ale złóż Bogu ofiarę dziękczynną i wypełnij swe śluby [złożone] Panu, a wtedy wzywaj Mnie w dniu utrapienia: «Ja cię uwolnię, a ty Mnie uwielbisz» (Ps 50,13-15). Napisano także u proroka: „Nienawidzę i brzydzą się waszymi obchodami świąt. Nie będę miał upodobania w waszych uroczystych zebraniach (חַגֵּי)» (Am 5,21). Jest także napisane: Nawet jeśli przyniesiecie mi dary ofiarne (מִנְחָה), Ja nie będę miał względu na mnóstwo waszych tłustych ofiar (חֵלֶב) (por. Am 5,22). Powiedziano jeszcze: Czy rzeczywiście (הֲאֵלֶּה) w ciągu 40 lat na pustyni składaliście Mi ofiary (דָּבָר) i dary ofiarne (מִנְחָה), synowie Izraela? (Am 5,25). „A kiedy jecie i pijecie – czy to nie dla siebie jecie i pijecie?” – rzekł Pan (Zach 7,6). Izajasz mówi: Ten, kto zabija na ofiarę baranka (זֶבֶד), jakby zarzynał psa. Ten, kto składa w ofierze wołu (בָּקָר), jakby człowieka zabijał. Ten, kto składa w ofierze kadzidło, jakby krew wieprza [ofiarował]. Ten, kto modli się przede mną, jakby błogosławił bożki (por. Iz 66,3). Oto Samuel powiedział do Saula, gdy usłyszał głos owiec (חֲמִיל) i wołów (בָּקָר), które przygnano od Amalekitów: „Co to za głos, który słyszysz?”. Saul mu odpowiedział: Lud oszczędził najlepsze wśród owiec, aby je złożyć w ofierze Panu, Bogu twemu (por. 1Sm 15,14-15). Ale Samuel mu rzekł: Posłuszeństwo jest miłsze od ofiary, a uległość od tłuszczu tłustych zwierząt (por. 1Sm 15,22). Powiedziano też: Pan nie ma upodobania w ofiarach bezbożnych (por. Prz 15,8). Napisano jeszcze: Wina domu Helego nie będzie nigdy odpuszczona ani przez ofiary (דָּבָר), ani przez dary ofiarne (מִנְחָה) (1Sm 3,14). I napisano: Pan nie ma upodobania ani w baranach (זֶבֶד), ani w mnóstwie dorodnych cielców

umocnili niezmiernym potomstwem, te wszystkie ludy i języki z nich się wywodzące zapomnieli o Bogu i zaczęły czcić rzeźbione bóstwa”; por. M.-P. Pierre, w: *Aphraate le Sage Persan, Les Exposés*, t. 2: *Exposés XI-XXIII*, Sch 359, Paris 1989, s. 594, przyp. 4; por. *Grota Skarbów 12, Apokryfy Syryjskie* 6,22-10,6, red. A. Tronina, M. Starowieyski, Kraków 2011, s. 118; *La Caverne des Trésors: Les deux recensions syriaques*, ed. Su-Min Ri, CSCO 486-487/Syr.207-208, Louvain 1987, por. CSCO 581/Subs.103, Louvain 2000; por. *Sancti Ephraem Syri in Genesim et in Exodum commentarii*, ed. R.M.Tonneau, CSCO 152-153, Louvain 1955, 55org./44tłum.; A. Levene, *The Early Syrian Fathers on Genesis*, London 1951, s. 57 i 81. Por. J. Lemański, *Synowie Boży i córki ludzkie* (6, 1-4), w: *Księga Rodzaju rozdziały 1-11, Tom I / część 1 Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament*, 2005, s. 333-347.

²⁵ Por. Aphraates, *Demonstratio* 4, 19, PSyr 1, 181, 16-18, Afrahat, *O modlitwie (Demonstratio Quarta. De oratione.* PSyr 1, 137-182), SShT 43 (2010) fasc. 1, s. 44: „Zobacz, mój drogi, że odrzucone zostały całopalenia i ofiary, a na ich miejsce przyjęto modlitwę”.

(ܡܠܟܐ ܕܡܝܬܐ). Ale chcę ci pokazać, człowiecze, co jest dobre i czego żąda od ciebie Pan: abyś pełnił sprawiedliwość, pielęgnował wiarę (ܡܠܟܐ ܕܡܝܬܐ) i był gotowy iść drogą Bożą (por. Mi 6,6-8). Gdy odrzucił ofiary i dary ofiarne (ܡܠܟܐ ܕܡܝܬܐ) w dniach Izajasza, powiedział: Pokazałem wam, czego żądam. Przestańcie czynić zło! Zaprawiajcie się w dobrem! Szukajcie sprawiedliwości, wspomagajcie uciśnionych, oddajcie słuszość sierotom i sprawiedliwie oceniajcie wdowy! Gdy tak będziecie postępować, przyjdźcie, a [wtedy] porozmawiamy wspólnie – mówi Pan. Choćby wasze grzechy były jak szkarłat, sprawię, że jak śnieg wybieleją; choćby były czerwone jak purpura, staną się jak wełna (por. Iz 1,16-18). I Malachiasz powiedział: „Niczego nie składajcie nadaremnie na moim ołtarzu, bo nie mam upodobania w was, mówi Pan” (Mi 1,10). A Daniel mówił do Nabuchodonozora: „Okup swe grzechy uczynkami sprawiedliwymi, a swoje nieprawości miłosierdziem nad ubogimi” (Dn 4,24), a nie przez ofiary i dary ofiarne (ܡܠܟܐ ܕܡܝܬܐ). Istotnie odrzucił Izraela i odrzucił dary ofiarne (ܡܠܟܐ ܕܡܝܬܐ), jak powiedział Jeremiasz: „Nazwijcie ich srebrem odrzuconym, bo odrzucił ich Pan” (Jr 6,30). I dodał: „Wypędź ich sprzed mojego oblicza i niech odejdą! A jeśli ci powiedzą: Dokąd pójdziemy? – odpowiesz im: Kto [przeznaczony] pod miecz – pod miecz, kto na głód – na głód, a kto do niewoli – do niewoli” (Jr 15,1-2). Napisano także: „Już na nich nie patrzy” (Lm 4,16), a Izajasz powiedział: Uciekajcie od nich i nazwijcie ich nieczystymi (por. Lm 4,15; Iz 52,11). I Jeremiasz rzekł: „Opuściłem swój dom, opuściłem swoje dziedzictwo, oddałem moją oblubienicę (ܡܠܟܐ ܕܡܝܬܐ) w ręce jej nieprzyjaciół” (Jr 12,7). Napisano też: Dałem córce mego ludu list rozwodowy (por. Jr 3,8). I napisano jeszcze: Pan usunął (ܡܠܟܐ ܕܡܝܬܐ) od Syjonu zgromadzenia i szabat (por. Lm 2,6). Również przez proroka Ezechiela On wyraźnie im ukazał (ܡܠܟܐ ܕܡܝܬܐ), że to z powodu ich nieposłuszeństwa dał ofiary i dary ofiarne (ܡܠܟܐ ܕܡܝܬܐ), aby w ten sposób możliwie powstrzymać ich od grzechu. Najpierw rzekł do nich: Dałem im prawa i pozwoliłem poznać nakazy, aby dzięki nim człowiek mógł żyć, jeśli je wypełni (por. Ez 20,11). I dodał: Dałem im prawa, które nie były dobre, i nakazy, według których nie żyli. Pokalałem ich własnymi ofiarami, gdy składali mi dary ofiarne (ܡܠܟܐ ܕܡܝܬܐ) (por. Ez 20, 25-26).

8 (753, 25–757, 11). Uwierz więc, zaślepiony doktorze prawa (ܡܠܟܐ ܕܡܝܬܐ), nauczycielu ludu (ܡܠܟܐ ܕܡܝܬܐ)²⁶, przecież to Usta Święte (ܡܠܟܐ ܕܡܝܬܐ) o tym świadczą: prawa i nakazy, które tobie zostały dane, nie były ani przyjemne, ani dobre. Jakże bezczelne jest twoje oblicze, [gdy] sprzeciwiasz się [temu] w dyskusji! To właśnie z powodu twoich grzechów On dał tobie dary ofiarne²⁷ i podzielił pokarmy. O jakichże to prawach i nakazach mówił Ezechiel: Ten, kto je zachowa, żyć będzie (por. Ez 20,11)? I o czym to on powiedział: Dałem im prawa, które nie były dobre, i nakazy, według których nie żyli (por. Ez 20,25). Prawa bowiem i nakazy, które dają życie, to te, które opisano wyżej: to nakazy prawe (ܡܠܟܐ ܕܡܝܬܐ) i sprawiedliwe (ܡܠܟܐ ܕܡܝܬܐ), które im nadał, czyli dziesięć świętych przykazań, własnoręcznie napisanych i przekazanych Mojżeszowi, aby on ich nauczał. Gdy jednak oni zrobili sobie cielca i odeszli od Niego, wtedy właśnie dał im prawa i nakazy, które nie były dobre: dary ofiarne na oczyszczenie trędowatego (por. Kpł 13-14), na upławy i menstruacje

²⁶ Aphraates, *Demonstratio* 15, 5, PSyr 1, 744, 15-16: „Powiedz mi więc, uczony doktorze (ܡܠܟܐ ܕܡܝܬܐ), nauczycielu ludu (ܡܠܟܐ ܕܡܝܬܐ)”.

²⁷ W sensie: nakazał składać ofiary.

